

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

14(23)

2014

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

MUZIEJUS: ŽINIOS IR ETNOGRAFIJA

Sudarytoja AUKSUOLĖ ČEPAITIENĖ

MUSEUM: KNOWLEDGE AND ETHNOGRAPHY

Edited by AUKSUOLĖ ČEPAITIENĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Sutarties Nr. LIT 7-53

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Neringa Klumbytė
Majamio universitetas, Ohajus

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė</i> (<i>Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas</i>)	5
<i>Foreword</i> (<i>Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas</i>)	7

Straipsniai / Articles

Auksuolė Čepaitienė

Įvadas: muziejus, žinios ir etnografija	11
Introduction: Museum, Knowledge and Ethnography. Summary	33

Jonas Mardosa

Etnografija kraštotyros muziejuose: kai kurie istoriniai raiškos aspektai ir šiuolaikinės būklės refleksijos	35
Ethnography in Local Lore Museums: Some Historical Aspects of Expression and Reflections on the Contemporary Situation. Summary	64

Hubert Czachowski

Muziejus kaip kultūros laboratorija. Marijos Znamierowskos-Prüfferowos indėlis į etnografinę muziejinkystę	69
The Museum as a Laboratory of Culture. The Contribution of Maria Znamierowska-Prüfferowa to Ethnographic Museology. Summary	84

Eglė Rindzevičiūtė

Sovietiniai lietuviai, gintaras ir „naujieji baltai“: tautinės ir regioninės tapatybės Lietuvos muziejuose, 1940–2009	87
Soviet Lithuanians, Amber and the ‘New Balts’: National and Regional Identities in Lithuanian Museums, 1940–2009. Summary	112

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė

Vizualinės etnografijos naratyvas: Pitt Rivers muziejaus atvejis	113
Narrative of Visual Ethnography: A Case Study of the Pitt Rivers Museum. Summary	133

Goda Palekaitė

Nesamas ir niekada nebuvęs: šiuolaikinės san erdvės nesuderinamumas Namibijoje	137
The Non-Existent that Never Was: The Inconsistency of Contemporary San-space in Namibia. Summary	158

Ainė Ramonaitė, Rytė Kukulskytė

Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?	161
The Ethno-cultural Movement in Soviet Lithuania: Invisible Alternative to the Regime? Summary	179

Diskusijos / Discussions

Vida Savoniakaitė

Autentiškumo prasmės: apie kultūros paveldą ir nacionalumą	183
Concepts of Authenticity: Toward Cultural Heritage and Nationalism.	
Summary	196

Taikomieji darbai / Applied Projects

Janina Samulionytė, Sigita Žukauskaitė

Lietuvos liaudies buities muziejaus paroda „Lietuvių duona. Su savo kepalėliu visur stalą rasi“	199
The Exhibition of the Lithuanian Folk Museum ‘Lithuanian Bread. With Your Loaf You Will Find a Table Everywhere’. Summary	217

Inga Levickaitė-Vaškevičienė

Muziejinių vertybių skaitmeninimas Lietuvos liaudies buities muziejuje: naujos sklaidos galimybės	219
The Digitization of Museum Holdings at Lithuania’s Folk Museum: The Possibilities of a New Dissemination. Summary	233

Interviu / Interview

Pokalbis su Oksfordo universiteto vizualinės antropologijos profesoriumi Marcusu Banksu (<i>Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė</i>)	235
---	-----

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Ida Harboe Knudsen. New Lithuania in Old Hands: Effects and Outcomes of EUropeanization in Rural Lithuania (<i>Kristina Šliavaitytė</i>)	247
Andželika Bylaitė-Žakaitienė. Lietuvių etiketas ir bendravimo kultūra XX amžiuje (<i>Rasa Paukštytė-Šaknienė</i>)	251
Jūratė Vyliūtė, Gaila Kirdienė. Lietuviai ir muzika Sibire (<i>Austė Nakienė</i>) ...	256
Anete Karlsonė. Dziesmu svėtki un tautiskā tēpa attīstība Latvijā 19.gadsimta beigās un 20.gadsimtā (<i>Irma Šidiškienė</i>)	258

Konferencijos / Conferences

SIEF penkiasdešimtmečio jubiliejaus simpoziumas Amsterdame (<i>Vytautas Tumėnas</i>)	263
RAI konferencija Britų muziejuje Londone: antropologija ir fotografija (<i>Goda Palekaitė</i>)	266

Sukaktys / Anniversaries

Etnologei Irenai Aušrelei Čepienei – 80 (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	269
Lietuvos gyvenviečių ir sodybų tyrinėtoji Izidoriui Butkevičiui – 90 (<i>Irena Regina Merkienė</i>)	271

In Memoriam

Vitalis Morkūnas (1929–2014) (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	275
---	-----

Recenzijos ir apžvalgos

Ida Harboe Knudsen. **New Lithuania in Old Hands: Effects and Outcomes of Europeanization in Rural Lithuania.** London, New York, Delhi: Anthem Press, 2012. 192 p.: ill.

Žlugus Sovietų Sąjungai, Vidurio ir Rytų Europos regione prasidėjo intensyvūs socialiniai, ekonominiai, kultūriniai, politiniai pokyčiai, kuriuos tyrinėjo įvairių sričių mokslininkai. Be jokios abejonės, šis regionas domino ir socialinius antropologus, kurie, atlikdami tyrimus, taikė įprastinę šio mokslo tyrimų metodologiją – atliko ilgalaikius etnografinius lauko tyrimus ir aiškinosi, kaip tam tikrus makro lygmens pokyčius, pavyzdžiui, politikos naudotas priemones, ekonomines reformas patiria, išgyvena ir interpretuoja šiame regione gyvenantys žmonės (žr., pvz., Verdery Katherine. 1996. *What Was Socialism and What Comes Next?* Princeton, New Jersey: Princeton University Press; Hann Chris (ed.). 2002. *Postsocialism: Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia.* London, New York: Routledge). Be kitų klausimų, iš antropologinės perspektyvos tiriami dekolokalizacijos, privatizacijos procesai įvairiose posovietinėse visuomenėse (žr., pvz., Verdery Katherine. 2003. *The Vanishing Hectare: Property and Value in Postsocialist Transylvania.* Ithaca, London: Cornell University Press). Ilgalaikiai etnografiniai tyrimai ir holistinė prieiga leido antropologams puikiai atskleisti, kaip istorinės tiriamų bendruomenių patirtys, sovietmečiu susiformavusios socialinės praktikos formuoja ir posovietmečiu vykstančius procesus, taip pat kodėl tam tikros ekonominės reformos vyko gal ne

visai taip, kaip planavo tų reformų rengėjai (žr. Burawoy Michael, Verdery Katherine. 1999. *Uncertain Transition: Ethnographies of Change in the Postsocialist World.* Rowman & Littlefield). Ilgainiui šiame regione tyrimus atliekantys antropologai pradėjo kelti konceptuales klausimus dėl termino *postsocializmas* tinkamumo analizuojant socialinius procesus praėjus dešimtmečiui ar net daugiau po Sovietų Sąjungos žlugimo, diskutuojamos naujos aktualios regionui tyrimų kryptys, tarp kurių įvardijami ir Vidurio Rytų Europos visuomenių integracijos į Europos Sąjungą procesai (Hann Chris, Humphrey Caroline, Verdery Katherine. 2002. Introduction: Postsocialism as a Topic of Anthropological Investigation, Hann Ch. (ed.). *Postsocialism: Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia:* 1–28. London, New York: Routledge).

Danų antropologės Idos Harboe Knudsen knyga *Naujoji Lietuva senose rankose: Europizacijos poveikis ir pasekmės Lietuvos kaime (New Lithuania in Old Hands. Effects and Outcomes of Europeanization in Rural Lithuania)* gali būti apibūdinta kaip naujos kartos Rytų Europos tyrimams skirtas antropologijos mokslo darbas. Čia iš antropologinės perspektyvos tiriami ir analizuojami integracijos į Europos Sąjungą procesų eiga ir rezultatai Lietuvos kaime. Autorė kelia naujus aktualius tyrimų klausimus, tačiau nemaža dalis Idos Harboe Knudsen naudojamų teorinių perspektyvų yra iš vadinamojo socializmo ir postsocializmo antropologijos teorinio lauko. Ida Harboe Knudsen yra Aarhus universiteto Danijoje dėstytoja, Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro afiliuota mokslininkė, atlikusi ilgalaikius

etnografinius tyrimus Lietuvoje. Idos Harboe Knudsen knyga *New Lithuania in Old Hands. Effects and Outcomes of EUropeanization in Rural Lithuania* parengta autorės daktaro disertacijos, parašytos Maxo Plancko socialinės antropologijos institute (Max Planck Institute for Social Anthropology) Vokietijoje, pagrindu.

Knygą sudaro septyni skyriai, skirti tam tikrai problematikai ir sykiu puikiai papildantys vienas kitą. Pirmasis įvadinis monografijos skyrius skirtas tyrimo problematikai, metodologijai ir terminijai aptarti. Antrajame skyriuje autorė kritiškai apžvelgia privatizacijos ir pasirengimo integracijai į ES politiką ir jos poveikį Lietuvos smulkiems ūkininkams, t. y. aptariamas 1990–2004 m. laikotarpis. Trečiajame skyriuje analizuojamas kintantis žemdirbių statusas Lietuvos visuomenėje posovietmečiu bei ūkininkų santykis su valstybės institucijomis ir šių institucijų atstovais, taikliai aprašomos ir analizuojamos vietos lygmens politikų socialinės praktikos ir vaidmuo kaimo bendruomenėse. Ketvirtajame ir penktajame skyriuose autorė analizuoja, kaip tam tikros tikslinės ES programos ir reikalavimai ūkininkams yra interpretuojami, įgyvendinami ar ignoruojami Lietuvos kaime. Šeštajame skyriuje antropologė analizuoja demografinę kaimo situaciją ir jos pasekmes kaimo bendruomenėms ir smulkiems ūkininkams. Septintasis monografijos skyrius yra apibendrinamasis ir išvadinis. Toliau bus detaliau aptartos kai kurios autorės išvalgos.

Ida Harboe Knudsen pasiūlo ir vartoja terminą *EUropeizacija* (angl. *EUropeanization*) teigdama, kad šis terminas apima integracijos į ES procesus, tačiau sykiu padeda išvengti galios santykiu paremtos nuostatos, jog Europa yra tik Vakarų Europa (p. 3–8). Antropologė kritiškai pažymi, kad po Sovietų Sąjungos žlugimo procesai turi būti suprantami ne kaip europietišėjimas, bet kaip integracijos į ES procesai

(p. 5–6). Tad autorė demonstruoja reflektyvumą ir įvardina savo siekį išvengti dominuojančių politinių klišių apie Vidurio ir Rytų Europos visuomenių vietą Europoje ir jų matymą kaip „grižtančių į Europą“ dėl integracijos į ES (p. 5–8). Antropologė *EUropeizaciją* apibrėžia kaip „dialektinį santykį tarp ES modelių ir lokalių atsakų“ (p. 8), t. y. ją domina, kaip lokalsios istorinės patirtys, nusistovėję elgesio modeliai, t. y. lokalus sociokultūriniai kontekstai, veikia ES teisės, socialinės politikos priemonių įgyvendinimą (p. 3). Tai yra klasikinis antropologinis požiūris, kada mokslininkai kritiškai žvelgia į bet kokių teorinių modelių universalumą ir savo tyrimais demonstruoja žmogiškųjų patirčių įvairovę.

Autorė atliko lauko tyrimą dviejuose Dzūkijos ir Suvalkijos kaimuose, kurių anonimiškumą išsaugo nurodydama netikrus pavadinimus – Bilvytis ir Straigiai. Mokslininkė pabrėžia, kad jos tyrimo objektas yra nedideli žemės ūkiai, būtent autorė nesiekia apibendrinti savo išvalgų skirtingo lygio Lietuvos ūkiams. Danų antropologė puikiai išmoko lietuvių kalbą, viso tyrimo metu gyveno pasirinktuose kaimuose ir dalyvavo vietos žmonių kasdieniame gyvenime. Tyrimas vyko dviem etapais: 2004 m. ir 2006–2007 m. (apie tyrimo metodologiją plačiau žr. 1 skyriuje). Tad mokslininkė atliko klasikinį antropologinį tyrimą, kai mokant kalbą ir nuolatos gyvenant tiriamoje bendruomenėje atliekamas dalyvaujamas stebėjimas, empiriniai duomenys renkami ne tik interviu ar kitais metodais, tačiau detalai aprašomos ir analizuojamos kasdienės situacijos. Mano požiūriu, monografijoje analizuojama kasdinių situacijų ir socialinių praktiškų etnografija yra šios monografijos vienas stipriausių aspektų. Autorės aprašomos kasdienės situacijos nėra „etnografija dėl etnografijos“, tačiau puikiai iliustruoja ir pagrindžia jos teorinius teiginius. Pats etnografinių aprašų pateikimas yra kūry-

biškas, neretai priverčia skaitytoją šypsotis dėl tam tikrų aprašytų kasdienių situacijų, tačiau sykiu informacija pateikiama labai taktiškai ir nepažeidžiant jų dalyvių orumo ir anonimiškumo.

Ida Harboe Knudsen kritiškai vertina posovietmečiu Lietuvoje vykdytą žemės ūkio reformą ir ją analizuoja pirmiausia aptardama jos pasekmes kaimo žmonėms ir jų socialinei ekonominei gerovei (skrytelis 3). Retrospektyviai analizuojamas žemės privatizavimo procesas, parodant tokius jo trūkumus, kaip kad žemės grąžinimas buvusiesiems savininkams nedideliais ploteliais, kurie dažnai buvo išbarstyti įvairiose vietose, o tai neleido sėkmingai plėtoti ūkininkavimo (p. 41). Ida Harboe Knudsen pažymi ir pasikeitusį visuomenės požiūrį į Lietuvos ūkininkus: anksčiau ūkininkavimas, žemdirbystė buvo siejami su lietuviškumu, lietuviškojo identiteto išlaikymu (p. 51 su nuoroda į Mincytė 2006), o posovietmečiu ūkininkai tapo matomi kaip socialinė grupė, nepritampanti prie sparčių socialinių, ekonominių pokyčių (p. 51). Panašius pokyčius išvelgia ir antropologė Neringa Klumbytė, atlikusi tyrimą Lietuvos kaime ir puikiai atskleidusi, kaip Lietuvos žemdirbiai prarado socialinį ir kultūrinį kapitalą ir į juos pradėta žvelgti kaip į nepritampančius prie posovietmečio pokyčių nepriklausomoje Lietuvoje (Klumbytė Neringa. 2006. *Ethnography of Voting: Nostalgia, Subjectivity, and Popular Politics in Post-Socialist Lithuania*. PhD dissertation. University of Pittsburg). Antropologas Davidas A. Kideckelis 2008 m. publikuotoje knygoje panašius procesus analizuoja kalnakasių grupėje Rumunijoje: sovietmečiu simboliškai tapatinti su visuomenės pažanga, palaikę posovietmečio politinę kaitą, darbininkai susidūrė su nedarbu, ir greitai į juos pradėta žvelgti kaip į nepritampančius naujoje posovietinėje visuomenėje (Kideckel David A. 2008. *Getting by in Postsocialist Romania: Labor,*

the Body, and Working-class Culture. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press). Tad Idos Harboe Knudsen darbas dar sykį atskleidžia ir priverčia kritiškai pažvelgti į nedidelius žemės ūkius turinčių ūkininkų socialinę savijautą ir socialinę ekonominę situaciją posovietmečiu ir vykstant Lietuvos integracijai į ES.

Ida Harboe Knudsen teigia, kad jos tyrime dalyvavusių smulkiųjų ūkininkų požiūriu, XX a. devintas dešimtmetis buvo socialinio saugumo periodas, kada kolūkis suteikdavo žmonėms būstą, maistą, medicinos priežiūrą, tačiau šio saugumo jausmo neliko posovietmečiu (p. 36). Ši išvalga gali būti nemaloni žemės ūkių kuruojantiems valdininkams ir politikams, tačiau panašias išvalgas apie pažeidžiamų visuomenės grupių nuostatas atskleidžia ne vienas buvusioje posovietinėje erdvėje atliktas tyrimas. Kaip teigia antropologė Neringa Klumbytė, šios nuostatos interpretuotinos ne kaip racionali praeities atmintis, o kaip dabarties trūkumų kritika ir demonstruoja socialinio saugumo jausmo trūkumą (Klumbytė Neringa. 2004. Dabarties istorijos paraščių žmonės: atsiminimai apie sovietmetį ir kasdienybės patirtys kaimo bendruomenėse, *Politologija* 3(35): 6–84). Kita vertus, Ida Harboe Knudsen per konkrečių atvejų analizę atskleidžia, kad skirtingo amžiaus ir socialinių ekonominių galimybių šeimos kaime skirtingai prisitaikė ir susigyveno su pokyčiais, t. y. dabartinė jų socialinė ekonominė situacija skiriasi.

Ida Harboe Knudsen pažymi, kad kaimo žmonių situacija nėra lengva ir dėl demografinės realybės: kaime daugiausia liko vyresnio amžiaus gyventojai, kuriems patiems reikia paramos iš jaunesnės kartos (6 skyrius). Kaip puikiai viename iš skyrių parodo autorė, jaunesnės kartos kaimo gyventojai, siekdami užsidirbti, emigruoja į užsienį ar apsigyvena didesniuose Lietuvos miestuose, tačiau reguliariai grįžta

padėti tėvams ar giminėms dirbti žemės ūkio darbus, kadangi ši pagalba yra būtina senstančiame Lietuvos kaime (p. 135–162). Autorė gražiai atskleidžia, kad smulkus ūkis neatsiperka, o sykiu reikalingas nuolatinio darbo. Tad ūkininkų savijautą puikiai atskleidžia Idos Harboe Knudsen vieno skyriaus pavadinimui panaudota ūkininko frazė, kad „jei linki savo sūnui blogo, duok jam savo žemę“ (p. 135). Tad susiedama socialinius, ekonominius aspektus, kultūrinės kaimo bendruomenės narių nuostatas autorė atskleidžia skirtingų kartų kaimo žmonių požiūrį į ūkininkavimą ir jo perspektyvas ir leidžia skaitytojui suprasti, kokia yra pagyvenusio smulkaus ūkininko situacija šiandieninėje Lietuvoje. Skaitytojui aprašyta situacija gali pasirodyti pernelyg pesimistiška, tačiau būtina pabrėžti, kad Ida Harboe Knudsen darbe analizuoja smulkiųjų ūkininkų patirtis ir nesiekia savo išvalgų apibendrinti viso žemdirbystės sektoriaus požiūriu.

Demografinė kaimo situacija svarbi ir analizuojant ES paramos žemės ūkiui taiklumą. Ida Harboe Knudsen pateikia puikią etnografinę medžiagą, kuri atskleidžia, kaip įvairios ES paramos žemės ūkiui programos buvo iš esmės orientuotos į jaunesnio amžiaus ūkininkus ir reikalavo tam tikrų įgūdžių tvarkant paramos dokumentus (skyrius 3). Autorė taikliai pažymėjo, kad kai kurios „europietiškos tvarkos“, kurias buvo siekiama įvesti įgyvendinant paramą žemės ūkiui, sukėlė vietos žmonių nepasitenkinimą visų pirma dėl to, jog jos prieštaravo nuo seno praktikuotiems tarpusavio santykiams (p. 68–69). Pavyzdžiui, autorė atskleidė, kaip reikalavimas talkų atveju sudaryti darbo sutartis su kaimynais ir kaimo bendruomenės nariais jos tiriamose bendruomenėse buvo priimtas su dideliu nepasitenkinimu, nes tokia tvarka prieštaravo nuo seno praktikuojamiems savitarpio pagalbos ir bendruomeniškumo modeliams (p. 68–69). Ši ir kitos autorės

išvalgos atskleidžia, kaip tam tikros kultūrinės nuostatos ir nusistovėjusios socialinės praktikos paveikia kai kurių naujovių įgyvendinimą ir yra svarbios ne tik akademinio požiūriu, tačiau gali būti pritaikytos ir įgyvendinant tam tikras naujoves Lietuvos kaime.

Mano požiūriu, labai taikli Idos Harboe Knudsen išvalga apie tam tikrus procesus Lietuvos visuomenėje, kuriuos ji vadina „senėjimo paradoksais“ (angl. *paradoxes of ageing*) (p. 65). Kaip nurodo autorė, daugelis šių dienų Lietuvos politinio ir ekonominio elito atstovų savo profesines patirtis įgijo sovietiniu laikotarpiu, kai ėjo aukštas pareigas, tačiau šios socialinės grupės atveju jų amžius nėra traktuojamas kaip kliūtis vesti šalį į ES ir užimti aukštus postus (p. 65–66). Tad jei žemdirbiai dėl savo amžiaus dažnai traktuojami kaip nepritampantys prie naujovių, tokio pat amžiaus politikai traktuojami kaip turintys didelę patirtį politikoje ir todėl svarbūs veikėjai ir dabartiniuose procesuose (p. 65). Gyvendama Lietuvos kaime ir žvelgdama į čia vykstančius procesus iš šalies, autorė pateikia puikią etnografiją ir atskleidžia, kaip iki šiol partinė priklausomybė bei socialiniai ryšiai yra svarbūs užimant tam tikras vietos valdžios pozicijas ar kitus postus (skr. 3). Šios autorės išvalgos ir detali etnografija leidžia Lietuvos skaitytojui tarsi iš šalies pažvelgti į mūsų visuomenės kasdienes praktikas ir jų poveikį įvairiems socialiniams procesams ir visuomenės raidai.

Svarbi monografijos analizės ašis yra kaimo žmonių požiūris į ES žemės ūkio programas ir su ES integracija susijusius reikalavimus ūkininkams. Pavyzdžiui, ketvirtajame skyriuje autorė analizuoja socialines ir ekonomines priežastis bei kultūrinės nuostatas, lėmusias ūkininkų dalyvavimą ar nedalyvavimą ES vykdytoje ankstyvo išėjimo į pensiją programą bei šios programos pasekmes Lietuvos žemės ūkiui. Pagal šią programą vyres-

nio amžiaus ūkininkai, sutikę nutraukti komercinį ūkininkavimą ir gaminantys žemės ūkio produktus tik savo šeimos poreikiams, gaudavo tam tikras išmokas, tad autorė taikliai pastebi, jog dėl to smulkiuose Lietuvos ūkiuose atsirado „vienos karvės“ fenomenas (skr. 4, p. 95–97). Kita vertus, Ida Harboe Knudsen atskleidžia, kaip vietos žmonės sugeba kūrybiškai apeiti tam tikrus ES keliamus reikalavimus ūkininkams (skr. 5). Analizuodama empirinę medžiagą, mokslininkė leidžia suprasti skirtingas socialines pradinės pozicijas ir ekonomines galimybes turinčių ūkininkų strategijas ir jų logiką.

Idos Harboe Knudsen antropologijos darbas puikiai atskleidžia, kaip žmonių patirtys sovietmečiu veikia EUropeizacijos procesus ir kaip tam tikros ES teisinės direktyvos, socialinės politikos priemonės yra priimamos, adaptuojamos ir interpretuojamos vietos žmonių. Mokslininkės išvalgos paremtos detalio etnografija, antropologė pastebi bei puikiai interpretuoja tas kasdienės elgsenos detales, kurios mums atrodo įprastos ir neapastebimos.

Antropologai, tyrinėję Vidurio ir Rytų Europos visuomenes sovietmečiu ir posovietmečiu, atskleidžia, kad dėl istorinių patirčių ir skirtingų socialinių kultūrinių kontekstų šio regiono visuomenės posovietmečiu transformavosi skirtingai (žr., pvz., Burawoy, Verdery 1999). Idos Harboe Knudsen darbas pasižymi puikia etnografija ir išvalgia analize. Autorė įvairiais pavyzdžiais ir analizės pūviais pagrindžia savo teiginį, kad politinis Europos Sąjungos makro projektas įgyja skirtingas formas ir turinius skirtinguose socialiniuose kultūriniuose kontekstuose (p. 169). Šis darbas turėtų būti įdomus ir aktualus ne tik antropologijos ar kitų socialinių ir humanitarinių mokslų atstovams, tačiau ir valstybės tarnautojams, kurie dirba žemės ūkio politikos srityje. Dėl savo puikios etnografijos ir kūrybiško stiliaus Idos Harboe Knudsen knyga *New Lithuania in Old Hands: Effects and Outcomes of EUropeanization in Rural Lithuania* turėtų būti įdomi ir tiesiogiai su mokslu ar politika nesusijusiems skaitytojams, kurie domisi šiuolaikiniais socialiniais procesais ir jų analize.

Kristina Šliavaitė

Vytauto Didžiojo universitetas

Andželika Bylaitė-Žakaitienė. **Lietuvių etiketas ir bendravimo kultūra XX amžiuje.** Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2012. 376 p.: iliustr.

Andželikos Bylaitės-Žakaitienės monografija *Etiketas ir žmonių tarpusavio santykiai Lietuvoje XX a.* yra pirmoji išsami etnoetikos studija Lietuvoje. Autorė, pristatydamą savo darbą, knygos pratarmėje teigia, kad tai „vienas pirmųjų tarpdalykinių tyrimų, apimančių humanitarinių ir socialinių

mokslų sritis, etnoetiketo bei bendravimo kultūros tema. Monografijoje nagrinėjami XX a. Lietuvos kaimo gyventojų tarpusavio santykiai, moralės normos ir etiketo normatyvinė raiška trijų socialinių bendrijų kasdienybės fone: tarp jaunimo, šeimos narių ir kaimynų. Kiekvienoje jų į etiketą žvelgiama dviem aspektais: kaip į simboliinių ženklų sistemą ir kaip į paprotinės kultūros reiškinį. Šiais aspektais etiketas ir juo grindžiami žmonių tarpusavio santykiai nebuvo lietuvių etnologijos tyrimų objektai“ (p. 7). Žmonių tarpusavio bendravimas